

Резюме

Статтю присвячено дослідженню особливостей застосування правового прецеденту як джерела права в США; проаналізовано роль та місце прецеденту серед інших джерел права; досліджено особливості судової системи США, а також специфіку процедури створення і застосування прецедентів.

Ключові слова: джерело права, правовий прецедент, загальне право, правова сім'я.

Резюме

Статья посвящена исследованию особенностей правового прецедента как источника права в США; проанализированы роль и место прецедента среди других источников права; исследованы особенности судебной системы США, а также специфика процедуры создания и использования прецедентов.

Ключевые слова: источник права, правовой прецедент, общее право, правовая семья.

Summary

The Article describes the features of applying legal precedents as a source of law in the U.S.; analyzed the role and place of precedent among the other sources of law; investigated features of the U.S. judicial system, as well as specific procedures for the creation and application of precedents.

Key words: source of law, legal precedent, common law, legal system.

Отримано 26.09.2011

Д. Є. ВЕРГЕЛЕС

Денис Євгенійович Вергелес, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Домінуючим напрямом упорядкування нормативної бази в більшості країн світу є кодифікація. Її розвиток є однією з основних тенденцій становлення законодавства України, що зумовлено значною кількістю нормотворчих органів і численних змін, які вносяться до нормативно-правових актів. Нові закони, укази Президента України і нормативні акти інших органів вносять суттєві корегування до чинних актів, частина яких доповнюється новими приписами, інші змінюються або визнаються такими, що втратили силу.

Деякі аспекти проблем кодифікації законодавства аналізують у своїх працях вітчизняні та російські вчені: С. Алексєєв, С. Бобровник, О. Богінич, Ф. Бурчак, О. Васильєв, В. Денисов, О. Зайчук, А. Заєць, В. Журавський, Р. Калюжний, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, О. Копиленко, М. Матузов, Н. Оніщенко, В. Опришко, А. Піголкін, Є. Погорелов, В. Погорілко, С. Погребняк, С. Поленіна, П. Рабінович, В. Синюков, Л. Тіунова, Ю. Тихомиров, І. Усенко, Г. Чернобель, А. Шебанов, Ю. Шемшученко, Л. Явич, А. Яхлаков та ін.

Накопичення значної кількості правового матеріалу зумовлено кодифікацією законодавства, що є необхідною для його подальшого розвитку та звільнення від застарілих актів і суперечливих норм. Аналіз чинних нормативних актів, групування правових приписів за певною схемою, створення внутрішньоєдиної системи актів є необхідною умовою ефективності правотворчої діяльності, сприяє усуненню прогалин та суперечностей у чинному законодавстві.

Усунення зазначених недоліків є можливим шляхом проведення поетапної систематизації нормативного матеріалу в усіх галузях законодавства та на всіх рівнях нормативного регулювання. Якщо вчасно не здійснювати упорядкування чинної нормативної бази, яка в наш час збільшується досить швидкими темпами, у майбутньому виникнуть значні труднощі у використанні чинних норм права.

Українське законодавство формується в умовах складної трансформації економічної, соціальної та політичної сфер життя країни. Інтенсивність розвитку законотворчого процесу зумовлено потребами реформування нашого суспільства, переходом його до ринкової економіки та розбудовою правової держави. Для забезпечення цього процесу в Україні накопичено значну кількість різноманітних правових нормативних актів. Нині спостерігається стійка тенденція до прискореного збільшення загальної кількості нормативно-правових актів, що приймаються у системі законодавчої та виконавчої влади. Отже, українське законодавство на даному етапі є складним, багатогалузевим утворенням, що потребує систематизації.

Для спрощення й ефективності орієнтації в нормативному матеріалі його слід постійно приводити до певної системи, адже в Україні приймаються нові нормативні акти, змінюються існуючі, відміняються застарілі, тобто відбувається інтенсивний законотворчий процес.

Сьогодні в Україні темпи правотворчої і насамперед законодавчої діяльності як ніколи дуже високі. Створюються сотні і тисячі нових нормативних актів, що суттєво змінюють характер та деякі аспекти пра-

вового регулювання. Проте, якщо нині не займатися упорядкуванням чинної нормативної бази, яка зростає швидкими темпами, в майбутньому виникнуть значні труднощі щодо знаходження і використання чинних норм прав. Справа ускладнюється і тим, що сьогодні, коли інтенсивно розвивається правова система України, необхідно терміново вирішити долю формально чинних нормативних актів та їхніх частин, які повністю або частково суперечать новим нормативним рішенням або безнадійно застаріли¹.

Стан нині діючої системи українського законодавства характеризується вкрай складними і суперечливими процесами. Це частково пояснюється тим, що політичні, економічні та соціальні реформи, що здійснюються в Україні, вимагають інтенсивного законотворення, його всебічного та ефективного впливу на процеси перетворення в країні. Йдеться не тільки про поліпшення законодавства або його реконструкцію, а й про формування багатьох принципів нових правових інститутів, що відповідають реальним умовам ринкової економіки, критеріями правової держави, міжнародним стандартам захисту прав і свобод особистості.

Процес законотворчості відбувається в нестабільній обстановці економічного і фінансового реформування, соціальної напруженості в суспільстві. Курс на прискорення реформ підштовхує законодавця до більш оперативного регламентування сучасних суспільних відносин, що, природно, позначається на якості законодавства та його ефективності.

Унаслідок безсистемного нормотворення для сучасної правової бази України характерні такі негативні риси: множинність нормативно-правових актів усіх видів, особливо актів Кабінету Міністрів України та окремих міністерств і відомств, що робить правову базу практично неосяжною і негативно позначається на процесі їх застосування; неналежний рівень нормативного регулювання ряду важливих сфер суспільних відносин; переважання нормативно-правових актів відомчого характеру; значна кількість прогалин, суперечностей в нормативно-правових актах.

Усунення зазначених недоліків може бути здійснено лише шляхом проведення поетапної систематизації та кодифікації нормативно-правового матеріалу в усіх галузях законодавства та на всіх рівнях нормативного регулювання². Отже, виникає необхідність удосконалювати не лише окремі правові акти та правові норми, а й всю систему законодавства, в першу чергу, з метою встановлення повноцінних системних зв'язків і усунення суперечностей та прогалин правового регулювання.

Стрімке збільшення кількості нових нормативно-правових актів створює небезпеку правової інфляції в країні. Активізація правотворчості останніми роками, поряд з його позитивними моментами, негативно позначилася на структурній організації сучасного українського законодавства, впорядкованість якого залишає бажати кращого, оскільки недостатньо відпрацьована його єдина, внутрішньоузгоджена система.

Разом з цим певну дестабілізацію у структурний розвиток українського законодавства вносять загально-носвітлові інтеграційні процеси, що супроводжуються поглибленням взаємозв'язку українського і міжнародного права. Механічне запозичення міжнародно-правових принципів, інститутів і норм, які важко вплести в систему української правової дійсності, нерідко викликає суперечності в процесі реалізації українських законів та інших нормативних актів.

Зазначені проблеми мають комплексний характер. Їх практичне рішення багато в чому залежить від рівня розвитку і пізнання процесу систематизації українського законодавства та його структурних елементів. З огляду на свої природу і функції система правових актів має розвиватися в напрямі логічної завершеності, несуперечності, цілісності. У такої системи мають бути оптимальні важелі стабільності, чіткості і ясності, ієрархічності та внутрішньої узгодженості. Але сьогодні існують об'єктивні складнощі у розвитку цієї системи, зумовлені зокрема тим, що досить інтенсивна правотворчість і стрімке зростання потоків юридичної інформації тягнуть за собою негативні наслідки. Так, зі збільшенням кількості законів зростає коефіцієнт суперечливості, непослідовності нормативних правових актів ті, що приймаються, часто погано узгоджуються з існуючими нормами³.

Усі ці проблеми, що стали вже традиційними для українського законодавства, виявляють порівняно нові підходи для вдосконалення правотворчості і правозастосування. Маючи справу з систематизованою правовою інформацією, законодавець набагато успішніше і з меншою витратою сил і часу може виявляти неузгодженість, суперечності, проблеми правового регулювання та вживати заходів щодо їх усунення. Крім того, проведення систематизації законодавства – критерій, який свідчить про рівень розвитку юридичної науки.

Науковий рівень правотворчості, ефективність правового регулювання значною мірою залежать від рівня законодавчої техніки. В умовах розбудови правової держави істотно підвищуються вимоги до техніки підготовки законопроектів та інших нормативно-правових актів, до якості їх оформлення⁴. Точність і ясність правових формулювань, їхній логічний зв'язок і послідовність, використання єдиних прийомів викладу юридичних приписів та структурних елементів нормативно-правових актів багато в чому визначають ефективність їх дій.

Кодифікація законодавства вимагає певної послідовності здійснення процесу законотворчості, урахування та передбачення взаємозв'язку і взаємодії законодавчих актів, обов'язкову узгодженість кожного нового законодавчого акта з конституційними нормами, актами своєї та інших галузей права, з максимальним використанням досвіду світового законодавчого досвіду. Крім того, системний розвиток законодавства залежить від правової термінологічної упорядкованості. Досить часто органи державної влади, створюючи правові норми, що містяться у різних правових актах, врегульовуючи одну проблему, користуються різними термінами, які іноді є застарілими, чи запозиченими і не відповідають дійсності⁵.

Чим більше систематизованою є правова система держави, тобто якісно та зручно впорядкованою сукупністю нормативно-правових актів, тим більш повно та ефективно врегульовані суспільні відносини, зведені

до мінімуму суперечності та прогалини в правовому регулюванні, тим легше, якісніше та ефективніше відбувається процес з'ясування змісту права, тим менше виникає потреб у їх роз'ясненні та офіційному тлумаченні.

У результаті такої роботи значно спрощується діяльність суб'єктів господарювання, державних органів, суддів, оскільки немає необхідності пошуку тієї або іншої норми права в розрізних правових документах, вирішується проблема неузгодженості норм права.

Вдосконалення та впорядкування законодавства – характерна риса процесу розвитку цивілізованої правової держави. Тому здійснення систематизації на етапі правотворчості вимагає особливо виваженого, відповідального підходу. Здійснення кодифікації чинного законодавства України, попри всю складність цього процесу, зумовлену великим обсягом нормативного матеріалу, нестабільністю нашого законодавства, динамічністю змін, наявністю в ньому комплексних галузей, які мають свою специфіку регулювання, та іншими чинниками, має розглядатись на всіх рівнях і етапах з точки зору досягнення цілковитої відповідності системи законодавства нашої держави Конституції України. Зрозуміло, що ця діяльність має бути комплексною, охоплювати всі галузі життєдіяльності суспільства, вирішуючи поряд з економічними та політичними, питання правового регулювання соціальної сфери, державного управління тощо. Законодавча робота, як уже зазначено, має включати створення нових нормативно-правових актів та ліквідацію застарілих, суперечливих норм.

У перспективі видання кодифікованих актів має перетворитися на основну форму законотворчості. Одним з найважливіших шляхів подолання множинності нормативно-правових актів, прогалин і колізій у регулюванні є підвищення уваги до кодифікації законодавства. Кодифікація – важливий показник зрілості національної правової системи, забезпечення системності та плановості у розвитку законодавства, що є необхідним на сучасному етапі. Тому основним напрямом удосконалення українського законодавства в майбутньому має стати курс на поступове здійснення його загальної кодифікації.

З точки зору практики систематизації законодавства необхідно визначити, що це – дієвий інструмент, який дає змогу усунути зазначені труднощі, оптимізувати процес формування якісної законодавчої бази, що відповідала би інтересам суспільства. Систематизація законодавства є закономірним станом його розвитку і приводить до створення гармонійної, внутрішньоузгодженої системи законів і підзаконних актів.

Кодифікація позитивно впливає на досягнення доступності законодавства, а, отже, дає можливість правильно його застосовувати і є важливим чинником правового виховання населення⁶.

Тільки систематизоване законодавство дає змогу досягти певного рівня правової культури та правової свідомості, оскільки ці категорії прямо залежать від рівня упорядкованості законодавства. Отже, йдеться про необхідність удосконалення існуючого масиву нормативно-правових актів шляхом їх науково обгрунтованого опрацювання з урахуванням об'єктивних потреб суспільного життя⁷. Як підтверджує світовий досвід, оптимальний шляхом досягнення цієї мети є кодифікація законодавства.

Отже, проблема кодифікації нормативно-правових актів була і залишається актуальною. Її поява об'єктивно зумовлена необхідністю впорядкування зростаючої маси нормативно-правових актів, які врегульовують нові відносини, що виникають у зв'язку із суспільним розвитком.

¹ Теорія держави і права. Підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

² Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 600 с. – С. 128.

³ Загальна теорія держави і права. Підручник. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2006. – 477 с. – С. 267.

⁴ Загальна теорія держави і права. Підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко. – Харків: Право, 2002. – 428 с. – С. 330.

⁵ Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 220 с. – С. 7.

⁶ Там само. – С. 14.

⁷ Там само. – С. 108.

Резюме

Статтю присвячено проблемі кодифікації законодавства України. Розглянуто необхідність кодифікації, проблеми, які виникають при її застосуванні, та актуальність здійснення кодифікації українського законодавства.

Ключові слова: право, кодифікація, законодавство, система законодавства, законотворчість.

Резюме

Статья посвящена проблеме кодификации законодательства Украины. Рассматриваются необходимость кодификации, проблемы, возникающие при ее применении, и актуальность осуществления кодификации украинского законодательства.

Ключевые слова: право, кодификация, законодательство, система законодательства, законотворчество.

Summary

Article is devoted to the law codification of Ukraine. Discusses the need for codification, problems arise in its application and relevance of implementation codification of Ukrainian law.

Key words: law, codification, legislation, legal system, lawmaking.

Отримано 10.09.2011

Д. А. ГАБІНЕТ

Дмитро Анатолійович Габінет, старший викладач Хмельницького університету управління та права, аспірант Інституту законодавства ВРУ

ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕЙ ПРО ФОРМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ П. І. ЧИЖЕВСЬКОГО

Розбудова незалежної, правової та демократичної держави в Україні потребує врахування не тільки передового досвіду сучасних демократичних держав, а й вивчення та узагальнення теоретичних і практичних здобутків у галузі історії вітчизняного державотворення.

Особливу цінність в цьому контексті становлять напрацювання щодо форми української держави представників української політичної та наукової еліти, які були очевидцями державотворчих процесів періоду Української національної революції 1917–1921 рр., а також подій, які відбулись в Україні після ліквідації її незалежності.

Чільне місце серед останніх належить Павлу Івановичу Чижевському (1860, Гадяч – 17.04.1925, Женева) – політичному і громадському діячу, члену Української радикально-демократичної партії і Товариства українських поступовців, послу і члену української фракції у 1 і 2-й Державних Думах, члену Української Центральної Ради від Полтавської губернії, члену Центрального Комітету Української партії соціалістів-федералістів, члену екзильного уряду УНР у Тарнові¹.

На жаль, на даний момент теоретична спадщина П. Чижевського залишається практично не дослідженою, виняток становлять наукові доробки В. Кубійовича, О. Білоуська, О. Єрмака та В. Ревегука, але їх праці акцентують увагу переважно на описі життєвого шляху П. Чижевського та його політичній біографії.

Метою цієї статті є висвітлення та аналіз поглядів П. Чижевського на майбутнє української держави, форму її державного правління, устрою та режиму.

Джерельною базою дослідження є статті П. Чижевського, надруковані у віденському часописі «Воля» за 1921 р., а також численні статті – спомини про П. Чижевського, що вийшли друком у тижневику «Тризуб» від 24 квітня 1927 р.

Будучи непримиренним прихильником здобуття незалежності української держави, П. Чижевський обґрунтовував думку про те, що зазначена держава обов'язково мала будуватись на республіканських засадах².

Саме з огляду на це П. Чижевський вдається до гострої критики конституційного проекту Є. Чикаленка, в якому останній стверджував ідеї про необхідність побудови монархічної української держави, яку очолив би «якийсь варяг, що прийшов би зі своєю гвардією і зі своїми «фахівцями» чи «спецами», оскільки український народ, на його думку, з одного боку, ще не досяг такого рівня освіченості, щоб збудувати власну державу, а з іншого – мав власну державність тільки тоді, коли її організовували вихідці з-за кордону, що стало об'єднавчим чинником і зводило нанівець міжусобну боротьбу за владу між українцями.

Разом з тим, Є. Чикаленко був одним із прихильників розбудови України на федеративних засадах, коли б гарантувалась можливість справжнього самоврядування населення, організованого на основі дотримання демократичних принципів³.

Зваживши на це, П. Чижевський писав: «Отут шановний автор (*від авт. – Є. Чикаленко*), здається мені, помиляється, бо для державного будівництва потрібен народний розум, а його в нашого селянина не бракує. Крім того, збудувати місцеве самоурядування на демократичних засадах можливо ще тяжче, ніж республіканський загальнодержавний центр. Швейцарські селяни, які заснували багато сот років тому Швейцарську Республіку, були майже всі неграмотні.

Гадаючи, що визволити Україну від напасті може тільки чужоземний князь, «Варяг», Є. Чикаленко робе з нашої батьківщини не суб'єкт, а об'єкт, і хто зна, чи діждемося ми коли таких умовин, щоб отим «об'єктом хто зацікавився.

Отже і загальнодержавний центр Української Держави повинен бути республіканським...»⁴.

Окрім конституційного проекту Є. Чикаленка П. Чижевський піддав прискіпливому аналізу ідеї щодо майбутнього української держави, висловлені такими його сучасниками як: О. Вілінський, С. Дністрянський, С. Золотаренко, К. Білокриниченко тощо⁵.

Результатом цього аналізу став власний конституційний проект, запропонований П. Чижевським, яким автор надав систематизованого нормативного вигляду своїм думкам з приводу майбутньої моделі розбудови української держави, які висловлювались ним до того у публіцистичному стилі на сторінках різних періодичних видань еміграційної преси.

У тексті «Конституції Української Держави» П. Чижевський запропонував іменувати Україну «Українською Федеративною Республікою»⁶.

Як писав сам автор: «Звичайно, для назви держави можна було б найти якісь свої слова, але «федеративний» і «республіка» – слова остільки відомі й остільки прищепилися до мов усього світу, що можна задовольнитись й ними»⁷.